

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-1-7>

УДК 75.058 : 7.022.82 : 373

Антонюк Володимир Іванович,

вчитель образотворчого мистецтва ліцею № 9, м. Мелітополь, Запорізька обл.,
Україна, antonukvi09@gmail.com

МАЛЮВАННЯ СУХОЮ ПАСТЕЛЛЮ В ОБРАЗОТВОРЧИХ СТУДІЯХ

Висвітлюється питання навчання учнів початкової й основної школи художньої техніки – пастелі й можливості опанування нею на базі образотворчих студій. На основі двадцятилітнього педагогічного досвіду автор обґрунтовує власну позицію щодо послідовності навчання дітей художніх технік і наголошує на необхідності починати з пастелі. Надано методичні рекомендації щодо художніх матеріалів, етапів роботи в даній техніці, поради з педагогічного супроводу створення живописних композицій різного рівня складності вихованцями образотворчої студії. Наведено приклади робіт учнів 1-го і 5-го класів з послідовністю етапів їх виконання.

Ключові слова: образотворча студія, учні, художні техніки, пастель, пальцеграфія.

Опанування різними художніми техніками та виконання з їх допомогою композицій відбувається на уроках мистецтва в загальноосвітніх школах, гуртках та образотворчих студіях на базі інших навчальних закладів системи позашкільної освіти, а також на базі шкіл мистецтв, художніх шкіл. Однак, якщо у школі учні тільки ознайомлюються з художніми техніками і роблять перші кроки у розвитку своїх творчих здібностей, то в образотворчих студіях, де тривалість, частота, а також мотивація занять (цілеспрямоване навчання образотворчому мистецтву, набуття образотворчих умінь і навичок з композиції, рисунку, живопису) дозволяють більш ґрунтовно працювати над розкриттям творчого потенціалу кожного учня.

Питанням навчання художніх технік учнів загальноосвітніх навчальних закладів займалися художники: Кравець Ірина (м. Івано-Франківськ), Носенко

Ганна (доцент Національного Київського Університету будівництва і архітектури), Гунс Дмитро (голова живописної секції у м. Львів) та ін.

У журналі «Мистецтво та освіта» за останні роки висвітлювалась методика навчання школярів і студентів коледжів різних художніх технік: рисунку (Шерстинюк А.), акварельного живопису (Шерстинюк Л., Прима І., Чепіль Л., Запорожець Г. та ін.), малювання народної картини (Дігтяр Н.), ксерографіки (Гнидіна О.) та ін. Отже, різноманітні художні техніки та їх опанування дітьми цікавить науковців, художників, педагогів-практиків, які вивчають і досліджують теоретичні й практичні складові образотворчої діяльності вихованців.

Серед різноманітних художніх технік виокремлюється малювання сухою пастеллю, яка, на наш погляд, є унікальною, але не досить популярною серед викладачів мистецтва й мало використовується в роботі з дітьми. Вважаємо,

що причина цього криється не тільки у вартості матеріалів, а й у недостатній дослідженості переваг використання цієї техніки в сучасних умовах різних навчальних закладів (особливо в загальноосвітній школі), де відчувається брак часу на уроках, необхідного для відпрацювання дітьми технічних художніх прийомів, відсутність спеціальних програм навчання цій техніці, методичних рекомендацій учителям та тощо. Попри те, малювання пастеллю є привабливим для учнів, адже за умілого керівництва педагогом дозволяє швидко та легко виконати яскраві роботи вже на першому етапі навчання – коли малюнок виконується пальцями рук (пальцеграфія). Слід також зважати на особливості сучасних дітей, які прагнуть швидких результатів і бажають одразу, без тривалої художньої підготовки, створювати «шедеври», щоб дивувати батьків, однолітків і виставляти свої роботи у мережі Інтернет.

Метою нашої статті є надання методичних рекомендацій вчителям мистецтва та керівникам образотворчих студій і гуртків щодо проведення занять з опанування художньої техніки – пастелі з вихованцями, опис етапів виконання композиції в даній техніці учнями 1-х і 5-х класів на прикладах окремих робіт з метою візуального представлення динаміки художньо-творчого розвитку учнів образотворчої студії за умов послідовного і грамотного педагогічного супроводу.

Проаналізувавши підручники для першого класу, які вийшли у 2018 р., відмітимо наступне: суха пастель як техніка рекомендується, однак педагоги позбавлені методичних рекомендацій щодо її використання на конкретних уроках під час малювання натюрмортів, тварин чи пейзажів.

Як показує наша практика, вчити малювати першокласників потрібно спочатку сухою пастеллю, а потім переходити до малювання гуашевими й акварельними фарбами. Саме така логіка побудови процесу навчання малювання апробована в нашій образотворчій студії, де навчається, крім дітей 6-7-ми років, різновікова аудиторія. Коли учні опанують навичку змішування пальцями основних кольорів, обов'язково

слід навчити їх вибілювати та притіняти кольори, використовуючи білу крейду пастелі та темні кольори – від коричневого до чорного. Як тільки діти зможуть отримувати відтінки кольорів, можна переходити до малювання гуашевими фарбами. Малювання пастеллю та гуашшю важливо чергувати з малюванням кольоровими олівцями. Техніку малювання акварельними фарбами необхідно давати учням для засвоєння поступово, ускладнюючи прийоми та збільшуючи кількість годин на навчання цієї технікою – від 2–3 уроків за чверть у початкових класах до повного завантаження в 7 класі.

Розглянемо особливості художнього матеріалу пастель і етапи навчання малювання нею учнів початкових класів (з досвіду власної педагогічної діяльності).

Пастель – це художній матеріал, особливість якого полягає у можливості легкого та швидкого змішування кольорів для отримання градації тонів, коли один тон (колір) плавно з'єднується з іншим.

Художники епохи Відродження виробляли пастель із сангіни та білої крейди. У XVIII ст. французькі портретисти використовували вже повний кольоровий спектр пастелі. Особливо популярною стала пастель у другій половині XIX ст. У Франції 1870 р. з'явилась навіть Асоціація художників, які працюють пастеллю. У цій техніці творили імпресіоністи кінця XIX – початку XX ст. Едуард Мане («Сюзет Лемер у профіль»), Едгар Дега («Блакитні танцівниці»), Каміль Піссарро («Бульвар Рошешуар»), Мері Кассат («Марго в червоному»), художники Вільям Мерріт Чейз («Натюрморт з посудом», «Троянди в чорній вазі»), Чайлд Хассам («Конкорд Мідудей»), Олександр Бенуа, Костянтин Сомов, Олександр Головін, Мстислав Добужинський, Зінаїда Серебрякова, Соня Делоне та ін.

Сьогодні пастель виготовляють з пігментів та камеді. *М'яка пастель* містить багато пігментів і мало камеді для зв'язування, тому вона крихка і обсыпається; вона циліндричної форми. *Тверда пастель* має квадратну форму стержня, більшу щільність та містить більшу кількість зв'язуючої речовини. Для того, щоб пастель не обсыпалась з малюнка, її

слід закріплювати лаком для волосся (2–3 рази). Пастель дає змогу відобразити не лише тон, а й колір. Папір для малювання пастеллю потрібен жорсткий – це крафт-папір, картон, полотно для олійної фарби, наждачний (абразивний) папір, тонований папір для пастелі. Матеріали для роботи пастеллю якісні і красиві, але дорого коштують, тому викликають, крім захоплення, ще й певний страх: «А що буде, якщо малюнок не вдасться? Тоді що – викидати роботу?». Враховуючи цей аспект, доцільно запропонувати учням малювати на дрібнозернистому абразивному папері (наждачний папір) із показниками зернистості – 600; 1000; 1500. Дітям сірий або чорний наждачний папір нагадує асфальт, а квадратний, або круглий стержень пастелі – звичайну крейду, якою вони малюють на асфальті, тому страх зникає [6, с. 43]. Саме такі матеріали використовують вихованці нашої *образотворчої студії «Веселка»*, що існує під нашим керівництвом 20 років на базі Мелітопольської ЗОШ № 22 та півтора роки на базі ліцею № 9 Мелітопольської міської ради Запорізької області. В образотворчій студії «Веселка» навчаються учні від першого до дев'ятого класу. Графік роботи – 5 разів на тиждень по 2–3 години.

Заняття у студії здійснюють за навчальними програмами з позашкільної освіти «Образотворче мистецтво», автор Міщенко В. П. – керівник гуртка образотворчого мистецтва дитячого оздоровчо-екологічного центру Оболонського району м. Києва (Міністерство освіти і науки України, протокол № 3 від 29.12.2015), та за навчальною програмою «Образотворче мистецтво» (підготовчий, 1–4 класи), автор Рібцун Ю. В. (Затверджено Міністерством освіти і науки України наказ №750 від 24.06.2014 р.).

На першому році навчання 2–3 години відведено на малювання сухою пастеллю – під час вивчення таких тем: «Малюнок», «Живопис», «Композиція», «Декоративно-прикладне мистецтво». Логікою навчання за цими програмами передбачено збільшення кількості годин за роками навчання для опанування техніки суха пастель до базового рівня її використання. Вважаємо:

якщо під час вивчення теми «Художні матеріали» запропонувати учням 2 теоретичні години та 4 практичні, вони ознайомляться з технікою пастелі. За темою «Малюнок» практичні години треба збільшити до 4–6 годин. Теми «Живопис», «Композиція» та «Декоративно-прикладне мистецтво» утримати на рівні 8–10 годин, це дасть змогу на достатньому рівні засвоїти та опанувати техніку малювання сухою пастеллю (Soft pastel).

Молодшим учням цікаво створювати образи свійських тварин чи лісових звірів. Спочатку малюнки виконують сухою пастеллю шляхом механічного змішування основних та похідних кольорів. Напрямок розміщення шерсті, густоту показують тонкими штрихами, використовуючи бокову частину стержня. Після виконання серії малюнків пастеллю гуртківці виконують малюнки тварин гуашшю. Також, виконуючи малюнки квітів, фруктів, побутових речей, тобто натюрмортів, спочатку учні промальовують контури кольорового кола (7–12 кольорів) пастеллю, а потім вже наносять фарбу – це дає можливість зробити малюнок багатоколірним та яскравим.

Учням основної школи пропонуємо малювати різні види пейзажів (лісові, морські, сільські, міські чи гірські) сухою пастеллю шляхом поступового заповнення пейзажу елементами композиції. Також пропонуємо натюрморти.

Послідовність виконання композиції пастеллю наступна: спочатку малюють задній план – накладання кольору на небо зверху від синього до блакитного, майже білого. Потім, наприклад, малюють дерева (лісова смуга) на задньому плані кольорами повітряного випарування – це молочно-білі, фіолетові, рожеві та інші кольори. Далі школярі працюють, накладаючи на середній план більш насичені кольори та відтінки. І нарешті, працюючи над переднім планом, учні втирають два-три кольори один на одного для отримання різних відтінків кольорів. Головне – промальовувати передній план невеликими частинами – кольоровими плямами, з'єднуючи ці кольорові плями крейдою локального кольору або білою. Останнє, що роблять учні, – гострим ребром чо-

тирикутної крейди сухої пастелі промальовують предмети переднього плану (дерева, кущі, квіти, каміння), а потім розмальовують стовбури дерев або тло предмета маленькими різнокольоровими плямами [5, с. 12].

Щоб не витирати намальоване ліктями чи одягом, рекомендуємо учням одягати нарукавники та нагадуємо, що починати надавати колір на підготовчий начерк слід зверху вниз композиції.

Спочатку слід розтлумачити школярам, що малювати основними «локальними» кольорами небажано, бо це буде схоже на дитячу розмальовку, тому необхідно змішувати кольори й отримувати похідні кольори та відтінки. Зробити це можна, використовуючи прийом втирання пальцем одного кольору в інший. Наприклад, оранжеву лисичку отримуємо, втираючи пальцем жовтий поверх червоного або навпаки. Така «пальцеграфія» дуже подобається і дітям молодшого віку, і більш дорослим – навіть старшокласникам.

Білою пастеллю висвітлюють поблиски, а коричневою або чорною краще притінити місця, які перебувають у тіні (власна тінь предмета або падаюча тінь). Крім того, чорною пастеллю учні промальовують очі, носики, вуха або вуса та контури фігури звірів. «Оживити» роботу можна тонкими лініями контурів або тонкими штрихами – щоб показати, наприклад, шерсть (хутро) тваринки. На останньому етапі малювання головного персонажа слід поставити поблиск в очах звірів та в місцях, які більш освітлені.

Особливу увагу бажано приділити деталям. Так, фон навколо свого улюбленця школярі підбирають за бажанням. Частіше показують небо. Рекомендуємо, крім синього та блакитного, втирати рожевий – тоді можна отримати різні відтінки фіолетового і небо буде виглядати більш цікаво й природньо. Крихти пастелі, які насипаються на папір, потрібно розтерти пальцями. Якщо вихованці будуть промальовувати траву – порадьте їм втирати зверху жовту (лимонну) пастель або синю, щоб отримати відтінки.

Після того, як учні завершать роботу, треба закріпити малюнок лаком для волосся.

Фото 1. Робота учня у техніці суха пастель

Завершений малюнок можна вставити у файл, або у рамочку під скло, або віддати на ламінування та розмістити на вернісажі учнівських робіт.

Розглянемо особливості створення композиції вихованцями 6–7-річного віку, що має декілька етапів.

Спочатку учні мають побудувати композицію, тобто правильне, рівномірне розміщення предметів на малюнку. Отже, вчитель повинен нагадати, що малюнок, наприклад тварини, будуватиметься з геометричних фігур (коло, овал, трикутник, прямокутник). Також важливо правильно визначитися із розмірами (висота, ширина, довжина) та пропорціями. Це необхідно зробити, щоб на кінець роботи не було нарікань, що вуха чи хвостик не помістилися на аркуші, квіти завеликі чи вазочка для них маленька.

Далі виконується композиційний підготовчий начерк. Пам'ятаймо про рекомендації, які доносимо до учнів: композиційний підготовчий начерк слід робити крейдою нейтрального кольору. Потім малюнок виконують від найтемніших до найсвітліших плям. Для отримання різних відтінків накладають один колір на інший. Поблиски та найсвітліші контрасти краще зробити поверх малюнка білою крейдою пастелі або білою фарбою гуаші [1, с. 24].

Основні технічні прийоми, які використовують у малюванні пастеллю – малювання пальцями рук (пальцеграфія), робота «по-сухому», тобто втираючи один колір в інший, вибілювання та притінення.

Динаміку розвитку художньо-творчих здібностей учнів можна простежити на двох прикладах виконання робіт – створення найпростішої роботи (для учнів 1-х класів, які тільки розпочина-

ють працювати у цій техніці) та композиції для учнів 5-х класів.

Першокласникам доступно зображення білочки, що передбачає три етапи:

1. Підготовчий ескіз малюнка (фото 2).
2. Перехід від найтемніших до найсвітліших плям (фото 3).
3. Кінцевий етап (фото 4).

Учні п'ятих класів вже можуть виконувати більш складні композиції, наприклад, «Зимовий пейзаж» за такими етапами:

1. Нанести синьою крейдою рисунок, тобто розмістити предмети на аркуші, побудувати композицію (фото 5).

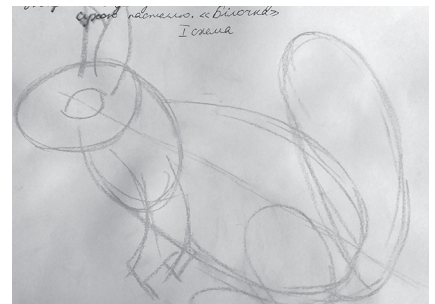

Фото 2. Підготовчий етап створення малюнка Білочка

Фото 3. Другий етап створення малюнка білочки

Фото 4. Готовий малюнок

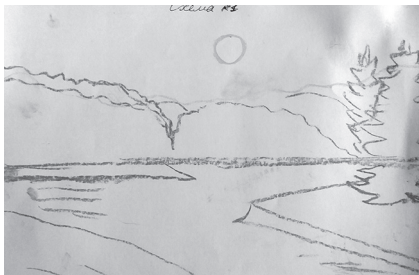

Фото 5. Перший етап створення малюнка

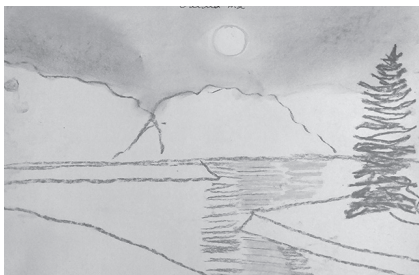

Фото 6. Другий етап створення малюнка

Фото 7. Третій етап створення малюнка

Фото 8. Четвертий етап створення малюнка

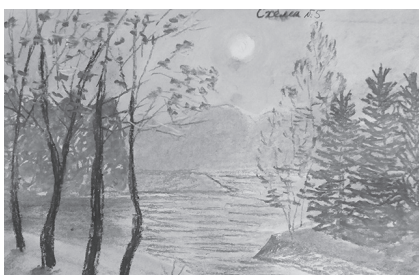

Фото 9. Кінцевий етап створення малюнка

2. Промалювати пастеллю небо та його відображення на зимовій річці (фото 6).

3. Малювання заднього та переднього плану, використовуючи техніку створення відтінків (фото 7).

4. Повністю розмалювати зимовий пейзаж та розтерти пальцями пастель, змішуючи кольори у відтінки (фото 8).

5. Боковою стороною стержня крейди або гострим кінцем нанести тонкі лінії на малюнку (фото 9).

Таким чином, техніка малювання сухою пастеллю є важливою технікою для учнів-початківців, оскільки дозволяє надати дітям основоположних умінь змішування кольорів та отримання похідних кольорів і відтінків, а це допомагає розвивати у молодших школярів «кольоровий зір». Крім цього, учні достатньо швидко засвоюють необхідні прийоми малювання, що гарантує красивий результат у вигляді яскравих композицій. Такі роботи радують дітей і створюють додаткову мотивацію до малювання й подальшого удосконалення своїх умінь не тільки в цій техніці, а й у опануванні інших. Один із прийомів початкового опанування цієї техніки – «пальцеграфія», розвиває моторику рук, сприяє їх більшій вправності, точності виконання роботи.

Вчителям образотворчого мистецтва радимо звернути увагу на цю техніку й частіше використовувати її на уроках мистецтва та в гуртках, оскільки вона створює значні можливості у розвитку дитячого образотворення.

Перспективи подальших досліджень. Вважаємо цікавим напрямом подальших досліджень науковцями і педагогами аналіз прийомів малювання сухою пастеллю видатних художників і розгляд можливостей використання окремих прийомів у практиці роботи з дітьми. Також у міру опанування цією технікою учнями основної і старшої школи та дорослими дослідити можливості малювання портретів людей, як це робили художники-імпресіоністи XIX ст.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Джафарова О. С. Нетрадиційні художні техніки у творчому самовираженні молодших школярів / О. С. Джафарова // Ми-

стецтво та освіта. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – № 3 – С. 38–43.

2. Кумбз Питер. Пастельная живопись / Питер Кумбз; перевод с английского С. Кормашовой. – Бийск : АГАО им. В. М. Шукшина; Москва : Издательство «Кристина – новый век», 2002. – 48 с.

3. Как рисовать пастелью. – Москва : ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2003. – 32 с.

4. Пастель. Подробный практический курс. – Москва : ООО «ТД Издательство Мир книги», 2006. – 96 с.

5. Шерстинюк А. Техніка рисунка в початковій школі: методи та засоби / А. Шерстинюк // Мистецтво та освіта. – Київ : Педагогічна думка, 2015. – № 4. – С. 26–39.

6. Прима І. Аквапельний живопис у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю / І. Прима // Мистецтво та освіта. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – № 1. – С. 34–38.

Антонюк В. И., учитель изобразительного искусства лицея № 9, г. Мелитополь, Запорожская обл., Украина, antonukvi09@gmail.com

Рисование сухой пастелью в изобразительных студиях

Освещается вопрос обучения учащихся начальной и основной школы художественной технике – пастели и возможность овладения ею на базе изобразительных студий. На основе собственного 20-летнего педагогического опыта автор обосновывает свою позицию по обучении детей художественным техникам и подчеркивает необходимость начинать такой процесс с пастели. Приведены методические рекомендации по художественным материалам, этапам работы в данной технике, советы по педагогическому сопровождению создания живописных композиций разного уровня сложности воспитанниками изобразительной студии. Приведены примеры работ учащихся 1-го и 5-го классов с последовательностью этапов их выполнения.

Ключевые слова: изостудия, ученики, художественные техники, пастель, пальцеграфия.

Antoniuk V. I., Teacher of Fine Art of Lyceum No. 9, Melitopol, Zaporizhzhia Region, Ukraine, antonukvi09@gmail.com

Painting with dry pastel in art studios.

The article deals with the issue how to teach primary and secondary students pastel painting and the possibilities of mastering this technique in art studios. The author, who has 20-year pedagogical experience, emphasizes on the sequence of teaching children to artistic techniques from primary school and it is good point to start from painting with

pastel. Methodological recommendations for artistic materials, stages of working, advice how to give pedagogical support children's art studio of painting compositions of different difficulty levels, have been presented. Some examples of students' works of the 1st and 5th grades with sequence of stages how to paint have been shown.

It has been concluded that dry pastel is an important technique for beginner students, since: in the process of learning, children acquire the basic skills of mixing colours and obtaining original colours and shades, which develops primary pupils' "colour vision"; students quickly acquire the necessary drawing techniques, which guarantees a beautiful result in the form of bright compositions; the finished work pleases children and creates additional motivation for drawing and further improvement of their skills not only with pastel, but also with other techniques. One of the methods of initial mastery of this technique is "finger print" that develops motor skills and improves accuracy. Teachers of fine art are recommended to pay attention to the technique of painting with pastel and often use it at art lessons and hobby clubs due to its significant opportunities in development of children's painting skills. The further researches are necessary to study the outstanding artists' methods of painting with dry pastel, the possibilities of using separate techniques in practice of work with students. Furthermore, the mastering of this technique by secondary pupils, high school students and adults will promote to draw portraits using dry pastel as impressionist artists used it in the XVIII century.

Keywords: art studio, students, art techniques, pastel, finger print.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2019 р.

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-1-8>

УДК 745/749 (091) : 377

Ямницька Тетяна Омелянівна,

*викладач вищої категорії Вижницького коледжу прикладного мистецтва
ім. В. Ю. Шкрібляка, м. Вижниця, Чернівецька обл., Україна,
arshistorian@gmail.com*

ОПИС, АНАЛІЗ Й ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРІВ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У статті йдеться про опрацювання творів студентами коледжу в процесі вивчення курсу «Історія декоративно-прикладного мистецтва», висвітлюється педагогічний інструментарій для цієї роботи, що включає опис, аналіз та інтерпретацію твору. Розкривається сутність таких методів, як формальний, стилістичний, іконографічний, семіотичний. Розглядаються особливості інтерпретації як діяльності, спрямованої на творче осягнення авторського задуму. Пропонуються алгоритми здійснення опису й аналізу, а також приклади їх застосування в дослідженні творів різних видів декоративно-прикладного мистецтва. Матеріал є корисним для вчителів мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів у організації процесу сприймання та інтерпретації творів мистецтва учнями основної і старшої школи.

Ключові слова: твори декоративно-прикладного мистецтва, опис, аналіз, інтерпретація, формальний метод, стилістичний метод, іконографічний метод, семіотичний метод, алгоритм аналізу.

Історія декоративно-прикладного мистецтва є одним із базових предметів у навчальних планах закладів вищої освіти, що готують фахівців з образотворчого і декоративного мистецтва, реставрації, дизайну. У Вижницькому коледжі прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка система підготовки майбутнього фахівця декоративно-прикладного мистецтва побудована таким чином, що основну частину практичних умінь та навичок студенти набувають через власну художню діяльність – на заняттях з композиції, професійної майстерності, рисунку та живопису. А дисципліна «Історія декоративно-прикладного мистецтва», яка належить до циклу професійно-орієнтованих і

вивчається студентами III–IV курсів, передбачає опанування ними компетентностей: здатності класифікувати твори декоративно-прикладного мистецтва, виявляти художні особливості, притаманні певній епосі, течії, школі, майстру; описувати, аналізувати техніки виконання та способи декорування, інтерпретувати в контексті світової історії мистецтва. Авторська програма дисципліни «Історія декоративно-прикладного мистецтва», схвалена Методичною радою Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Ю. Шкрібляка, (викладач Ямницька Т. О., рецензент кандидат мистецтвознавства Білан І. С.) забезпечує необхідний рівень професійних компетентностей